

THORVALD BINDESBØLL JOAKIM SKOVGAARD

Bogbindermester Niels Petersen, der gennem en lang aarrække stod Thorvald Bindsbøll og Joakim Skovgaard nær, fortæller her om samarbejdet med de to kunstnere.

H. 1906.

MAN har bedt mig nedskrive nogle Erindringer fra mit mangeaarige Samarbejde med Thorvald Bindsbøll og Joakim Skovgaard og fortælle lidt om, hvorledes de Bind, de tegnede tildels i Fællesskab, egentlig blev til.

Naar jeg skriver »mit Samarbejde«, saa maa dermed forstaas Samarbejdet med det Firma »Petersen & Petersen«, som jeg tilhører. Forbindelsen var indledet af min Broder, Thorvald Petersen, før jeg kom til. Han etablerede sig i 1884 som ganske ung i Kjøbenhavn efter at have arbejdet nogle Aar rundt om i Europa og faaet et dejligt, friskt Syn paa alle Foreteelser. Og han blev da ogsaa prompte nægtet Optagelse i det ærværdige Bogbinderlaug, hvor man ikke skøttede om nogen nymodens Narrestreger.

Han havde en Del Venner blandt unge Kunstnere og unge kunstinteresserede Mennesker, der var flittige til at kigge op. Naar de traf hinanden, var de ikke længe om at komme i vild Diskussion - mest om Kunst. Og allerede paa den Tid stod de delt i Bedømmelsen af Bindsbøll. Nogle forgudede og nogle forkættede ham.

Jeg husker en pudsig Disput fra den Periode mellem to endnu levende Kunstnere. Ordene faldt omtrent saaledes: »Hvordan kan du nu sige, at alt, hvad Bindsbøll laver, er noget Skidt? Har du set den Tegning, Thorvald Petersen lige har faaet? Den *maa* du da indrømme er god.«

»Javel, det gør jeg, men den har *jeg* ogsaa lavet!«

Denne lille Episode viser, hvorledes Bindsbøll allerede havde fundet ubevidste Efterlignere selv blandt sine arge-
ste Modstandere, for Tegningen var saa stærkt paavirket, at den var til at tage fejl af.

Sine første Bogstempler tegnede Bindsbøll for min Broder, og han har sikkert gjort det paa dennes Opfordring og ikke paa eget Initiativ. De ældste skriver sig fra Slutningen af 80erne. Det var et saa fuldstændigt Brud med al Tradition, at der i hin konservative Tid hørte Mod til at bruge dem. Publikum stod ligesom Kunstfællerne delt i Bedømmelsen. En Del, ganske vist en lille Del, var entusiastiske, medens de andre forargedes over hans »ekskrementale Ornamentik«.

Blandt de Kunstnere, der straks vidste at vurdere det nye, helt originale og frodige Talent, var imidlertid adskillige af de bedste og mellem dem den 10 Aar yngre Joakim Skovgaard, der bevarede Beundringen for Bindsbøll usvækket, saa længe han levede.

»Det var rent utroligt, hvad han kunde hitte paa,« husker jeg ham sige mange Aar efter Bindsbølls Død. Og da jeg i Anledning af denne Artikel blader op i gamle Tegninger og Papirer, finder jeg i et Brev fra Skovgaard af 22. Marts 1924 følgende Udtalelse: »Jeg maa ellers sige, at jeg tåler saa vist ej at nævnes sammen med Binds-

bøll i denne forbindelse. Havde jeg arvet lidt efter ham, vilde de sikkert faa flere sendinger af småstempler. «

Formodentlig var det gennem Bindesbøll, at min Broder kom i Forbindelse med Skovgaard. Begge Kunstnere var stærkt interesseret i anvendt Kunst, vel en Arv fra Fædrene og Hjemmene. De tumlede med Keramik, Møbler og Broderier, og derfra var Vejen til Bogbind ikke lang. Skovgaard begyndte med at arrangere Rygge og tegne Stempler til sine egne Bøger og lavede Klisterpapir til Forsats og Overtræk, de mest vidunderlige af den Slags Papirer, der vist nogensinde er frembragt. Men han lavede kun til sit eget Behov - og til at forære bort. Til Brug ved Fremstillingen lagde han omhyggeligt ethvert Stykke Indpakningspapir, der kom ind i Huset, til Side, og det generede ham ikke, at man gennem Klisterfarven paa de skønne Papirer, han forvandlede dem til, kunde læse Adresse, Afsender og undertiden ogsaa mere intime Inskriptioner. Naar han engang imellem tog sig for at lave disse Papirer, flød de over alle Gulve, hvor de blev lagt til Tørre. Jeg husker, at det i hvert Fald een Gang foregik ved en Højtid og blev betragtet som en Fest, hvor hele Familien, Fruen og Børnene fik Lov at være med og give deres Fantasi frie Tøjler. Men i alle Resultaterne følte man Mesteren selv. Det har været en god Smagsøvlse for Børnene.

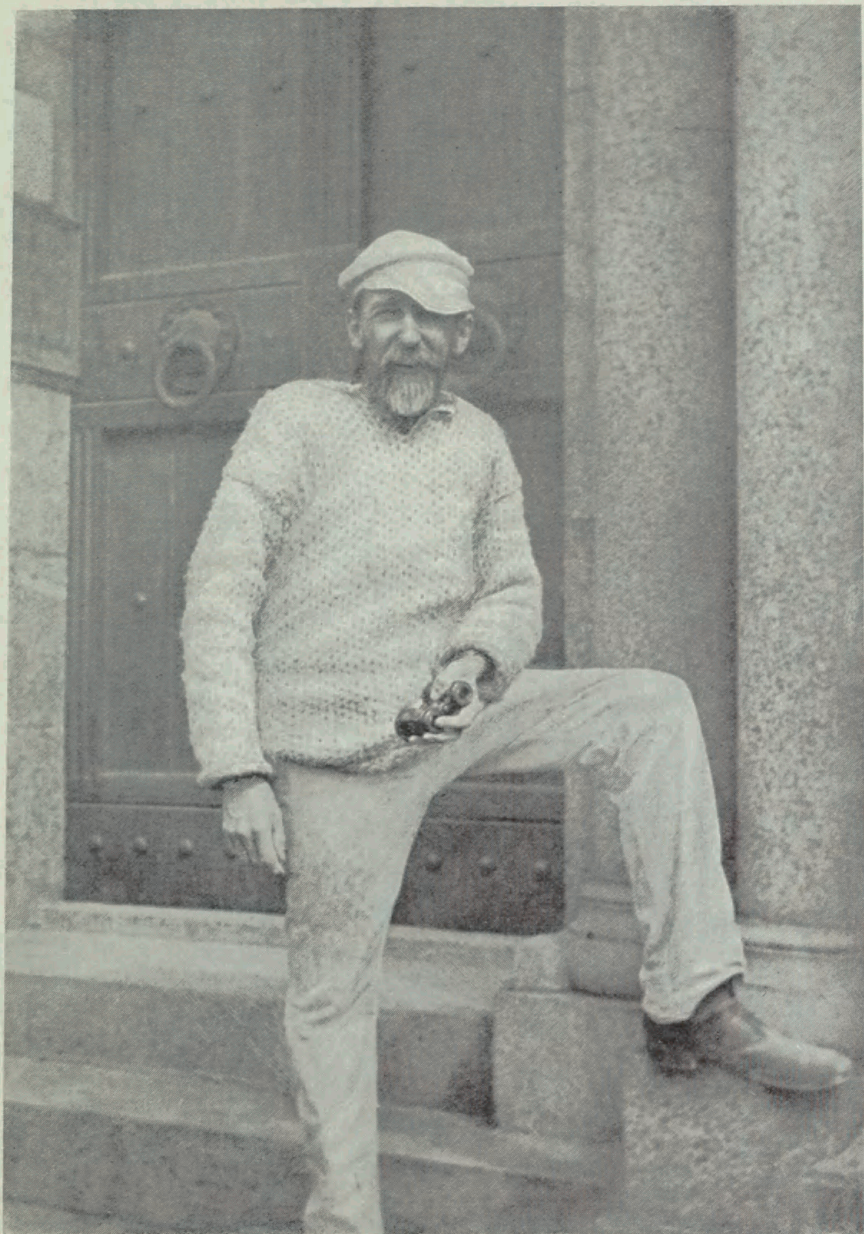
Det havde den Gang som nu sine Vanskeligheder for de unge Kunstnere at faa deres Arbejde anerkendt og finde Afsætning for deres Produktion. L. A. Ring, der hørte til Bindesbølls Kreds, og som altid senere blev i godt Humør ved at opfriske Minderne fra hine Trængselsaar, sagde en

Gang: »Ak, ja, det var de Tider! Sælge sine Billeder kunde man ikke, og forære dem bort turde man ikke, for Folk blev bare fornærmede, naar der ingen Ramme var om, og hvordan skulde man faa Penge til en Ramme? «

Med Bindsbølls Krukker gik det for saa vidt lettere, som de jo ikke krævede Ramme. Han uddelte dem da ogsaa med rund Haand til Mennesker, han satte Pris paa, og det var ham aabenbart en Glæde, naar han fik dem »godt anbragt«. Men han vidste meget vel at vurdere dem og ved Salg til Fremmede forlangte han sin Pris.

Jeg har ofte hos de Unge, ikke mindst i de senere Aar, mødt en stor Interesse for Bindsbøll. De ser paa hans Arbejder og vil forfærdelig gerne vide noget om ham selv. De kan ikke rigtig faa fat paa ham. Allerede Kai Nielsen, der huggede hans udmærkede Stele uden nogensinde at have set ham, var det en Sorg, at han ikke havde kendt ham. De to havde sikkert ogsaa gaaet glimrende i Spænd.

Som Barn har Bindsbøll vist været en »aparte« Dreng, og aparte blev han egentlig ved med at være, saa længe han levede. Han talte kun sjældent om sin Barndom, men her er dog en karakteristisk Oplevelse, han engang fortalte mig. Han havde en Dag været ude at spadsere en Tur langs Søerne med sin Fader, og af to Grunde havde denne Spadseretur brændt sig fast i hans Erindring. For det første havde han samme Dag faaet et Par nye, langskaftede Fedtlæderstøvler, saa han hele Tiden maatte gaa og pjaske i Vandkanten for at prøve, om de duede. Og for det andet havde de mødt Høyen, der var en Ven af Huset. Drengen havde da sagt: »Du, Høyen, de gamle Grækere, var der egentlig noget ved dem? « Og Høyen havde set ned paa

Joakim Skovgaard i sit arbejdstøj, fotograferet udenfor Viborg Domkirke.

Festapotheose over Thorvald Bindesbøll, tegnet af Joakim Skovgaard.

ham og blot svaret: »Du kan gaa med mig, min Dreng.« Han havde saa taget ham ved Haanden og var gaaet lige hen i Afstøbnings-samlingen med ham. Og først efter en, som Bindsbøll udtrykte det, grundig Gennemgang af Samlingen, havde han sluppet ham løs med de Ord: »Stik saa hjem. Og hvis Du herefter kan spørge, om der var noget ved de gamle Grækere, saa er der noget i Vejen med Dig.« Ret stor har Drengen ikke været, for han var kun 10 Aar, da Faderen døde.

Han levede hele sit Liv i Barndomshjemmet sammen med sin Moder, sin gamle Amme, der blev betragtet som Lem af Familien - begge opnaaede en høj Alder - og sine to Søstre. Det var et harmonisk Hjem. Han læste en Del og havde mange Kundskaber og megen Kultur, selv om han i sin Fremtræden til Tider kunde være usleben nok. Lykkeligst var han, naar han havde »noget at rive i«, saa gik han fuldstændigt op i Arbejdet. Men der stilledes ham altfor faa Opgaver, og naar der ikke var noget »at udrette«, droges han ganske naturligt mod Vennerne. Han var et, om ikke meget talende, saa dog meget selskabeligt Gemyt og var fuld af Interesse for, hvad der foregik rundt omkring og navnlig for, hvad der skete i Kunstnernes Verden.

Kammeraterne var gerne at træffe paa bestemte Restauranter, hvor man skændtes bravt om alt mellem Himmel og Jord; de dominerende Emner i den Kreds var dog Politik og Kunst. For Politiken, der den Gang havde besat hele Befolkningen i en saadan Grad, at den gjorde Ven til Fjende og satte Splid i Familierne, havde Bindsbøll ikke megen Interesse. Men ogsaa paa dette Omraade var han

en Ener. Hele Kredsen var selvfølgelig radikal til Fingerspidserne, kun Bindesbøll, der i sin Kunst syntes den radikaleste af dem alle, var Højremand - noget saa foragteligt! Det var dog vist i bedste Overensstemmelse med hele hans Indstilling, der ikke var saa lidt konservativ. Han nærede i Virkeligheden en umaadelig Respekt for Tradition og ikke mindst for Traditionen i Kunsten. I ethvert Arbejde gjaldt det for ham først og fremmest, at »Forholdene var i Orden«, i ethvert Hus at »Hullerne sad rigtigt«. »De gamle Grækere« slap aldrig deres Hold i ham. Ved sin Bedømmelse af Kunst brugte han kun to Karakterer. Enten var et Arbejde »hæderligt« eller ogsaa var det noget Skidt, oftest det sidste, som han forøvrigt stavede med L, og han udtalte sin Mening uforbeholdent, maaske ogsaa til Tider lidt maliciøst. Han var saa vant til selv at blive kanøflet.

Selvfølgelig kunde saadanne Aftener trække ud. Det var jo Ungdom. Johannes Jørgensen, der altsaa ogsaa hørte til Kredsen, beretter ikke uden Ruelse om dem i »Mit Livs Legende« og skriver: »Efter slige Symposier vandrede Bindesbøll saa hjem til sit Ungkarleværelse i sin Moders Lejlighed, og man sagde om ham, at han ingen Nat - eller Morgen - gik i Seng uden først at have været inde hos sin gamle Moder, hentet sin Lysestage og kysset hende til Godnat.« Jeg skal ikke kunne sige, om det passer, men det taler i hvert Fald ikke til hans Forklejnelse. Alt tyder jo paa, at han er gaaet i Seng med den roligste Samvittighed. Han var en Renæssanceskikkelse med en vældig Fysik, og som de gamle i Valhal har han næste

Morgen rejst sig uden Tømmermænd og moralske Anfægtelser i godt Humør ved Tanken om den rare Aften.

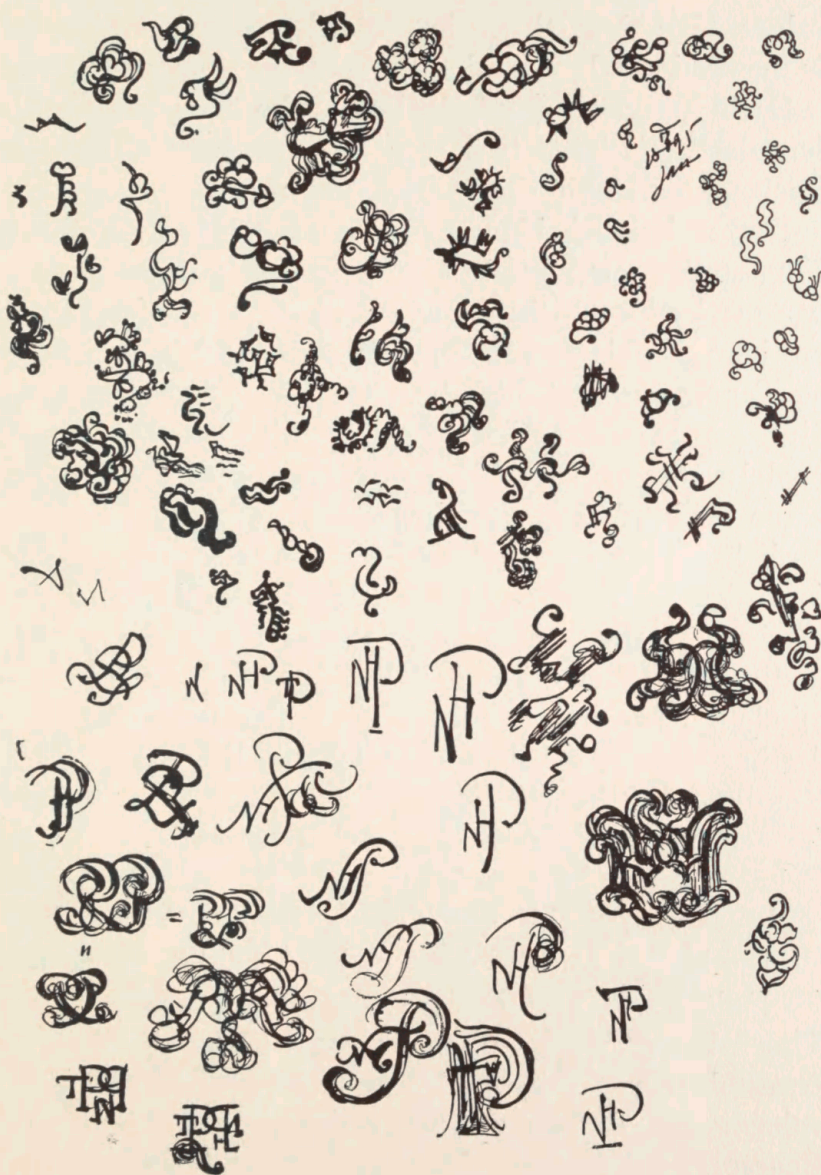
Det har været paa den Tid, hvor Vestervold sløjfedes, og til det Terræn gik hver Dag hans første Vandring. Han gik der ikke af Interesse for Arbejdet, det har vist skaaret ham i Hjertet, at Volden forsvandt, men for at samle alle de dejlige gamle Potteskaar, der kom for Dagens Lys under Gravningen, og som han omhyggeligt bar hjem og gemte i en stor Kasse under Sofaen. Kassen eksisterer endnu, den ejes af Svend Hammershøi, der, som jeg har forstaaet, skatter den meget højt. Og saa ved Middagstid gik han sin daglige Runde og saa til sine Venner, Haandværkerne: Bogbindere, Snedkere, Zinkstøbere, Kunstsmede o. s. v. ikke blot naar han havde Arbejder i Gang hos dem, men saadan i al Almindelighed. Hans Introduktion lød gerne: »Det er Bølle, jeg skulde bare høre, om der var noget at bemærke.« - Han lagde aldrig Skjul paa, at Haandværkerne havde en meget stor Plads i hans Hjerte.

I den første Tid af Samarbejdet med min Broder var det ikke Bindkompositioner, han tegnede, men udelukkende Smaastempler til Haandforyldning. Han kunde ryste dem ud af Ærmet og kom med dem strøet mellem hinanden ud over en tilfældig Stump Papir. Han lod al Ting gaa med, saa kunde man jo selv se, »om der var noget af det, der kunde bruges«. Han glemte dog ikke, trods al Distraction, Signatur og Dato. Blandt de ældste er flere signeret med Aarstal 189, hvad der i Bindesbølls Terminologi betyder 1889. Det kunde jo være nok med eet Ottetal.

En enkelt Bindkomposition findes der dog fra denne Periode. Den er beregnet til Jubeludgaven af Holbergs Comoedier og er usædvanlig omhyggeligt gennemført. Helt havde han endnu ikke fundet sig selv paa dette Tidspunkt, den er holdt i Rokoko, men der er Bindsbøll i den Rokoko, og det forekommer mig, at den staar langt over det Bind, Hans Tegner selv tegnede til Værket. Rent undtagelsesvis er den ikke dateret, men den maa skrive sig fra 1888. Paa Bestilling er den næppe tegnet, og den blev ikke anvendt, idet Udførelsen vilde kræve saa kostbare Graveringer, at det umuligt kunde svare Regning. Mange Aar efter brugte vi den, tillempet og i stærkt reduceret Maal, til et billigt Shirtingsbind til »Niels Klim«, der udkom i Gyldendals Bibliotek.

I 1891 tegnede han Brevhoveder og Firmamærke for Thorvald Petersen, og da havde han i hvert Fald fundet sin egen Form; de blev noget helt udenfor det almindelige.

Til Verdensudstillingen i Chicago 1893 lod Forening for Boghaandværk udføre en Del Bind hos forskellige Bogbindere efter Tegninger af forskellige Kunstnere, og ved den Lejlighed tegnede Bindsbøll et Helbind til os, et meget karakteristisk Bind til »Trolldøj«. Det var tegnet til Udførelse i Presseforyldning, ikke som de øvrige Udstillingsbind til Haandforyldning. Bindet blev sendt til Chicago i to Eksemplarer og maa vel have interesseret Amerikanerne, for begge Eksemplarerne blev derovre. Det havde en kraftig, yderst original Sidedekoration, men Ryggen havde Bindsbøll helt glemt, - og Tiden var fremskreden. Min Broder tog saa ud til ham for at se at faa det

Et blad med monogramudkast, udført af Bindsbøll for Niels Petersen.

ordnet. Han blev anbragt i et Sofahjørne med en Sjus, for de maatte jo hellere faa det klarer med det samme, og paa et Øjeblik tegnede Bindsbøll en meget original og sjældent dekorativ Titel til Bogen. Naar en bestemt Opgave forelaa, kom Inspirationen som et Lyn.

Det, at han arbejdede saa uhyre hurtigt og gjorde en Ting straks, var selvfølgelig en væsentlig Aarsag til, at han saa let blev ledig. Naar man kom for at faa Hjælp hos ham, skulde man bogstavelig talt altid have Sjussen og Tegningen med med det samme - og helst en ekstra Sjus, saa Tegningen kunde naa at blive tør. Det var en Nydelse at se ham arbejde. Han tegnede med Fjerpen, der gerne var krydset som et Korsnæb. Om den blev krydset, fordi han brugte Bagsiden af Pennen, eller om det var, fordi den var krydset, at han brugte Bagsiden, blev jeg aldrig klog paa, - maaske er Forklaringen den, at han stadig førte Pennen i modsat Retning af, hvad der er almindeligt, han trak den ikke men skubbede den frem, og det har Pennen vel ikke kunnet holde til. Tegnede han Konturen op til en Krukke, skete det med et raskt Strøg fra neden op, aldrig fra oven ned. Der var intet at rette ved den, den stod der med det samme, sikkert som den var tænkt. Hans Arbejdsværelse var et dejligt, stort, sobert, altid ryddeligt Rum med et umalet Arbejdsbord, en Sofa fra Faderens Tid og Taburetter, som vi kender dem fra Thorvaldsens Museum, et Bord med Gulerodsben og en Armstol, tegnet af ham selv, en meget individuel Billedophængning, der virkede med velgørende Ro, og en høj Bogreol, hvor Bøgerne ikke stod pænt i Geled som hos andre Mennesker, men allesammen var skubbet saa langt

tilbage i Reolen, som de kunde komme, - »saa var det lettere at kende dem«.

Der fulgte nu nogle Aar, hvor Forholdene medførte, at vi maatte skyde alt, hvad der hed Udstillingsarbejde til Side. Det var forøvrigt de Aar, hvor Bogbinderne gennem de af Forening for Boghaandværk arrangerede Udstillinger rundt om i Udlandet hentede de første, velfortjente Lavrbær hjem. Bindsbøll tegnede mange Binddekorationer, der fik en fortræffelig Udførelse, - men de blev altsaa ikke lavet hos os. Skindpaalægning og Skindmosaik kom stærkt i Mode, og mange af Bindene udførtes med denne franske Teknik. Hvor godt den klæder en Bog, kan der jo være delte Meninger om. Bindsbøll har engang erklæret, at han »ikke kunde fordrage den«, men han var nu altid saa positiv i sine Udtalelser, og jeg er tilbøjelig til at tro, at Bindene under Udførelsen virkelig har optaget ham.

I de Aar var vort Samarbejde med Bindsbøll forholdsvis ringe. Men han kom dog af og til og var altid glad, naar han kunde være os til Hjælp. Vi var flyttet til Store Kongensgade, og han tegnede os et Skilt, der hang ud fra Muren i en lang Smedejerns Arm. Skiltet var kunstfærdigt drevet i Kobberplader og forgyldt og var en Pryd for hele Gaden. Men det blev forbudt af Politiet. Vi spurgte hvorfor? »Fordi der stod i Politivedtægten, at vi maatte hænge en Bog op, men der stod ikke, at vi maatte hænge et Skilt op«.

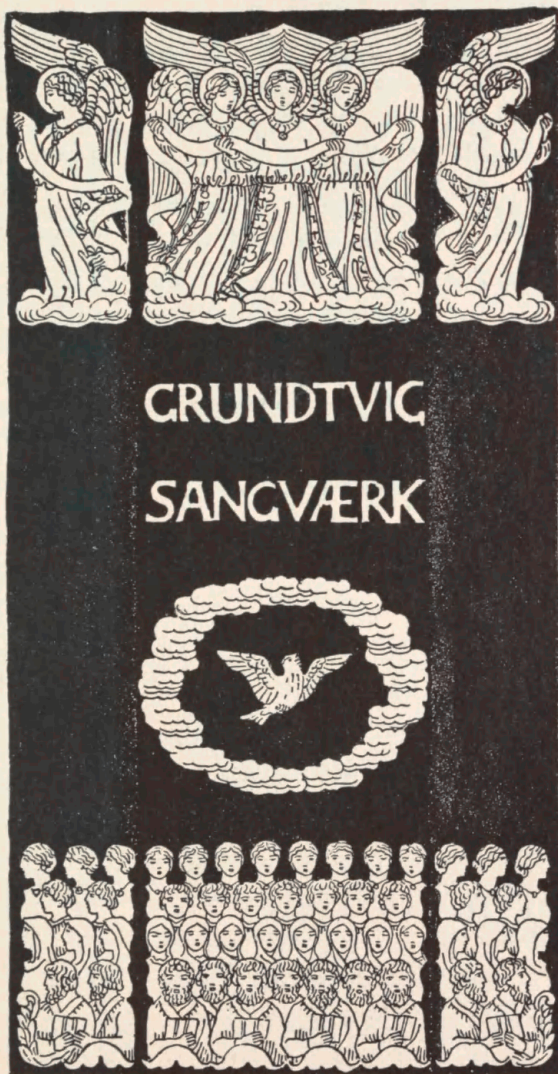
Straks gik Bindsbøll (og Kunstsmiden) saa igang med at lave en Bog.

Vort nye Kontor havde vi afskilret med Glasvægge og hvide Døre. Det saa lidt ferskt ud, og da han en Dag kom op, spurgte jeg ham, hvad vi skulde gøre ved de Døre. »Har I en Pensel og noget sort Maling?« spurgte han. Det havde vi ikke. »Saa har I vel en Pind og et Blækhus?« Det fik han, flossede Pinden i Enden og tegnede paa nogle Minutter de dejligste Beslag om Laasene. Næste Dag lod vi en Maler trække dem op med Farve, og de sad der til Glæde for os og vore Kunder, der ofte gjorde Bemærkninger om dem, i 20 Aar, til vi flyttede derfra. De var det sidste, vi saa paa, da vi forlod Ejendommen, helt kede af at vi ikke kunde tage Dørene med. Ganske kort efter brændte Bygningen, og de eksisterer ikke mere.

Saadan var Bindesbølls Hjælpsomhed. Man saa ham aldrig nogensinde saa glad, som naar han følte, han havde gjort nogen en Tjeneste.

Jeg husker en Dag, hvor han kom og sagde: »Jeg er i godt Humør.« »Hvad er der sket?« spurgte jeg. »Jeg var henne at se til en Malersvend, der maler noget Dekoration, jeg har givet Tegning til. Han havde ikke forstaaet et Muk af det hele og havde traadt i det og var i meget lille Humør, for han var efterhaanden bleven klar over, at hele Arbejdet var ødelagt. - Men det blev jo klaret, saa han blev glad igen,« og Bindesbøll gned Haandfladerne mod hinanden. »Hvordan blev det da klaret?« »Vi lavede det bare om til noget andet.«

Der var ikke noget mærkeligt i, at en Haandværker efter at have nydt den Tids Undervisning i Teknisk Skole stod hjælpeløs, første Gang han skulde arbejde efter Bindesbølls tidt løst skitserede Udkast med deres levende

Joakim Skovgaard 1895.

Tegning af Joakim Skovgaard til salmebogsbind.

Streg, som krævede et helt anderledes selvstændigt Arbejde af ham end de gamle, stive, døde Ornamentter, han var vant til at nusse med.

Den frie Udstillings første Hus var en Barak, der laa, hvor Muslingskallen nu findes. Til Dekoration af Gavlen havde Bindsbøll lavet en Tegning, og nogle af hans Venner har senere fortalt mig, hvorledes de en Middagsstund var fulgt med derhen, for at se, hvordan Maleren klarede det. Og det var ikke saa godt. Bindsbøll gjorde ikke Maleren nogen Bebrejdelser, han kaldte ham bare ned, krøb op paa Stigen, greb Penselen og ordnede selv hele Arbejdet, medens Kammeraterne stod nede paa Gaden og applauderede.

Med sin Hjælpsomhed stod han ogsaa rede overfor sine Venner blandt Kunstnerne - uden at forlange det mindste for sig selv. Som et Eksempel kan jeg nævne »Fru Ingelil og hendes Døtre med Tegninger af August Jerndorff«, udgivet af Foreningen Fremtiden. Enhver med lidt Kendskab til Jerndorffs og Bindsbølls Kunst maa faa Mistanke om, at Bindsbøll har haft en Finger med i disse Tegninger. Og saadan forholder det sig ogsaa. Hele det sjældent smukke Titelblad skyldes ham, dog at Jerndorff selvfølgelig har indtegnet Figuren - men ikke den lille Engel uden Underkrop, »den har jeg tegnet,« sagde Bindsbøll med hele en Amatørs Stolthed. Det var jo ikke hans Specialitet at tegne Engle. Ogsaa Rammerne, eller i hvert Fald de fleste af dem, skyldes Bindsbøll, og den udmærkede Idé med de tre Ligkister, ved jeg, er hans.

Paa Spørgsmaal om, hvorfor hans Navn slet ikke var nævnt paa Heftet, svarede han: »Nej, det var blot Jern-

dorff, der skulde hjælpes.« Og han har sikkert hjulpet ham med Glæde, for der var næppe noget Menneske, han nærede en saa hjertelig Hengivenhed for som Jerndorff. Saaledes kan man træffe Bindsbøll incognito mange Steder. Mellem vore Tegninger finder jeg den store Roset fra Himmeriges Porte i Viborg Domkirke. Den har *han* tegnet.

I 1895 tegnede han et Bind for os til Kvartudgaven af Aladdin, men i de sidste Aar af Halvfemserne havde vi som nævnt ikke megen Forbindelse med Bindsbøll.

Til Gengæld fik vi saa meget mere at gøre med Joakim Skovgaard. Dette var nok tildels en Følge af, at jeg privat var kommen til at bo lige i Nærheden af ham, de første Aar paa en fjerde Sal, hvor han mangen Morgen steg op ad alle Trapperne og tog mig paa Sengen. Skovgaard var Morgenmand.

Paa den Tid begyndte Forarbejderne til Viborg Domkirke, og han havde stadig Arbejdstegninger, der skulde sættes paa Lærred, og han havde Bøger, der skulde indbindes. Mange Timer har jeg tilbragt i »Malerstuen« med at drøfte Papirs sammensætninger til dem.

Naar jeg i Omtalen af Bindsbøll har berørt Forhold, som kan synes Emnet, *vort* Samarbejde med de to Kunstnere, uvedkommende, og naar jeg i Omtalen af Skovgaard let kommer til at gøre det samme, saa er det, fordi dette Samarbejde havde en saa ejendommelig Karakter, at det vil være vanskeligt at forstaa det uden denne Baggrund. Noget mindre forretningsmæssigt kan overhovedet ikke tænkes. Det var altsammen »saadan noget« man lavede i Fællesskab og noget, man morede sig med. Der har aldrig

været holdt det mindste Regnskab fra nogen af Siderne. Kun een Gang, da jeg syntes, vi havde lagt for stærkt Beslag paa Skovgaard, prøvede jeg paa at faa Lov til at betale ham Penge, og det er den eneste Gang, jeg har set ham snerre. Jeg vovede mig aldrig til det igen.

Det var under saadanne Forhold, at Tegningerne blev til, - og mon det ikke var Grunden til, at de i det hele taget blev til - og blev, som de blev.

Var Bindesbøll en særpræget Personlighed, saa var Skovgaard det sandelig ogsaa. Han var det mest usnobbede Menneske, jeg har truffet. Og han var det ikke demonstrativt, men saa dejligt ubevidst. Jeg mindes, hvordan han en Morgen i Rosenvænget kom løbende efter mig for at slaa Følge, raabende Petersen! Petersen! Han skulde til Skomageren og havde en uindpakket Støvle under hver Arm - for ham den naturligste Ting af Verden. Han var en Mand, der stillede meget smaa Fordringer til Livet, noget der ofte blev udlagt som Paaholdenhed. Naa, Skovgaard kunde nu ogsaa være large, men vist var han paaholdende - i Ordets aller bedste Forstand og først og fremmest, naar det gjaldt ham selv. I hans Øjne var Sparsommelighed en Borgerdyd, og han ansaa det for en Samfundspligt ikke at bortødsle Værdier. Ethvert Arbejde skulde udføres med sund Økonomi og navnlig, hvis det var offentlige Midler, han stod med Ansvar for. Som et smukt Eksempel staar hans Gennemførelse af Arbejdet i Viborg Domkirke. Dette Kæmpearbejde havde optaget ham i 11 Aar og til dets Udførelse inclusive Forarbejder, Medarbejdere, Haandværkere, Forsøg, Materialer, Rejseudgifter o. s. v. o. s. v. var der bevilget ham den beskedne

Sum af 132,000 Kroner. Fra »Joakim Skovgaards Billeder i Viborg Domkirke« ved vi jo, at da han i 1906 gjorde Regnskabet op, viste det sig, at han efter *sit* Regnskab heraf havde sparet omtrent 22,000 Kroner.

Jeg har hørt fortælle, at der var lige ved at blive Panik i de ministerielle Kontorer, da han kom for at betale Pengene tilbage.

Kan man ønske sit Fædreland noget bedre, end at det altid maa have Sønner besjælede af denne Form for økonomisk Sans. Nu raader der jo andre Anskuelse om, hvordan man kan tillade sig at skalte med Borgernes Penge.

I Sommeren 1906 aflagde jeg sammen med en Ferie-dreng fra Californien Besøg i Domkirken, og ved den Lejlighed tog Drengen, det her gengivne Billede af den store Mand, der ikke imponerede ham det mindste, han kommanderede ham som en Filmsfotograf, - men Resultatet blev jo ogsaa helt godt.

Fra 1894 har vi to overordentlig smukke, farvelagte Tegninger fra Skovgaard, der dengang endnu signerede J. F. S. De er beregnet til to af Grundtvigs Værker, Kristenhedens Syvstjerne og Sangværket. Bindene har han tegnet helt con amore, inspireret af sin dybe Beundring for Grundtvig. De var tegnet saaledes, at de kun kunde udføres i Pladetryk, hvad der vilde kræve meget vanskelige og kostbare Graveringer. For Sangværkets Vedkommende maatte Tegningen desuden af rent tekniske Grunde laves om - hvad den ogsaa blev, der foreligger fra 1895 en smuk Variant af den. Graveringer til Pladetryk anvendes kun, naar der er Tale om Fremstilling af Oplag, og i dette Tilfælde viste det sig, at der af Sangværket overhovedet

ikke kunde fremskaffes et eneste Eksemplar! Det meste af Oplaget var i sin Tid brændt, og Værket var meget sjældent. Syvstjernen var vist ogsaa en Sjældenhed. Men der var saa store Skønheder i Tegningerne, at vi trods dette gik igang med at lade Partier af dem grave i Haab om, at vi ved Lejlighed kunde bruge dem til andre Formaal. Kristenhedens Syvstjerne havde et smukt, firkantet Midterfelt med en syvarmet Lysestage mellem to knælende Engle. Skovgaard vilde gerne have det anbragt paa sin egen »Grundtvigs Salmebog« og tegnede en Komposition hertil, hvori Feltet indføjedes. Den Salmebog blev fornyet Gang paa Gang i Aarenes Løb, han sled den bestandig op. Til Sangværket havde han foroven tegnet en høj Frise med syngende Engle. Frisen gik over Ryggen og et Stykke om paa Siderne. Forneden var der en tilsvarende Frise med den syngende Menighed, og midt paa Ryggen en kvidrende Lærke i en stiliseret Sky. Kompositionen var dejligt tænkt og Tegningen mesterlig. Gravøren havde den i Arbejde i flere Aar, han vilde stadig skubbe den til Side; de mange smaa Hoveder, der hvert havde et Udtryk, voldte ham Vanskeligheder. Men den blev da færdig, og den har senere fundet rig Anvendelse, som Helhed til den storstilede Salmebog og dens enkelte Dele brugt i andre Kompositioner.

I 1896 blev Bindsbøll 50 Aar, og ved den Lejlighed tegnede Skovgaard en Festsang, som vi intet havde med at gøre, men som jeg ikke kan lade være at nævne, da den paa en Maade karakteriserer begge Kunstnerne. Paa Forsiden ser man Bindsbølls Apotheose, hvor han knælende modtager Lavrbærkransen. Blandt de Billeder af Binds-

bøll, som jeg kender, er dette faktisk det eneste, der ligner ham helt. Ansigtet er bortvendt, men hans karakteristiske Fremtoning er truffet med en forbløffende Sikkerhed i dette flygtige Rids. Netop saadan saa Bindsbøll ud, som han, Sommer og Vinter uden Overfrakke, færdedes blandt os. Og vender man saa Bladet ser man en allerkæreste Amarin, der nu endelig opgiver den uforbederlige Ungkarl som fuldstændig haabløs og viser sin bare Podex, idet den forsvinder i en Sky. I dette Billede har man hele Skovgaards fornøjelige Lune, som der ikke skulde ret meget til at kalde frem.

I 1901 tegnede Skovgaard det første Shirtingsbind for os. Det var i de store Subskriptioners Tid, og vi vilde gerne prøve, om der ikke mellem de mange Bind, der spredtes ud over Landet, kunde anbringes nogle med en større kunstnerisk Lødighed, end de fleste besad. Bindet var bestemt til Ottosen, Vor Historie. Det var pænt men ret traditionelt og beregnet paa en Masse Guldprægning, der af Hensyn til Prislaget maatte udføres med uægte Guld ligesom paa de allerede eksisterende, billige Bind, noget vi gerne vilde bort fra. Skulde der bruges ægte Guld, kunde der højst blive Raad til at anvende det til Rygtitelen, det øvrige maatte saa klares med Farver. Med dette for Øje blev da ogsaa alle de følgende Tegninger udført.

Pudsigt nok, naar vi bestilte et Bind hos Bindsbøll, risikerede vi at faa det fra Skovgaard og omvendt, et Par Gange var ogsaa Jerndorff impliceret. Ingen af dem tegnede nogensinde et Bind uden Hjælp fra en af de andre, og tidt kunde det være vanskeligt nok at afgøre, hvad der skyldtes den ene og hvad den anden.

Vi fik samme Aar en Tegning til Johannes Ewalds Udvalgte Skrifter. Bindet havde et Ewald-Portræt paa Midten og uden om det var Siden fyldt med et Bladhang, hvori der sad fire dejlige Fugle, saadan som Skovgaard kunde tegne dem. Da jeg bemærkede, at det var en smuk Idé, sagde Skovgaard: »Ja, jeg kom til at tænke paa Rungsteds Lyksaligheder

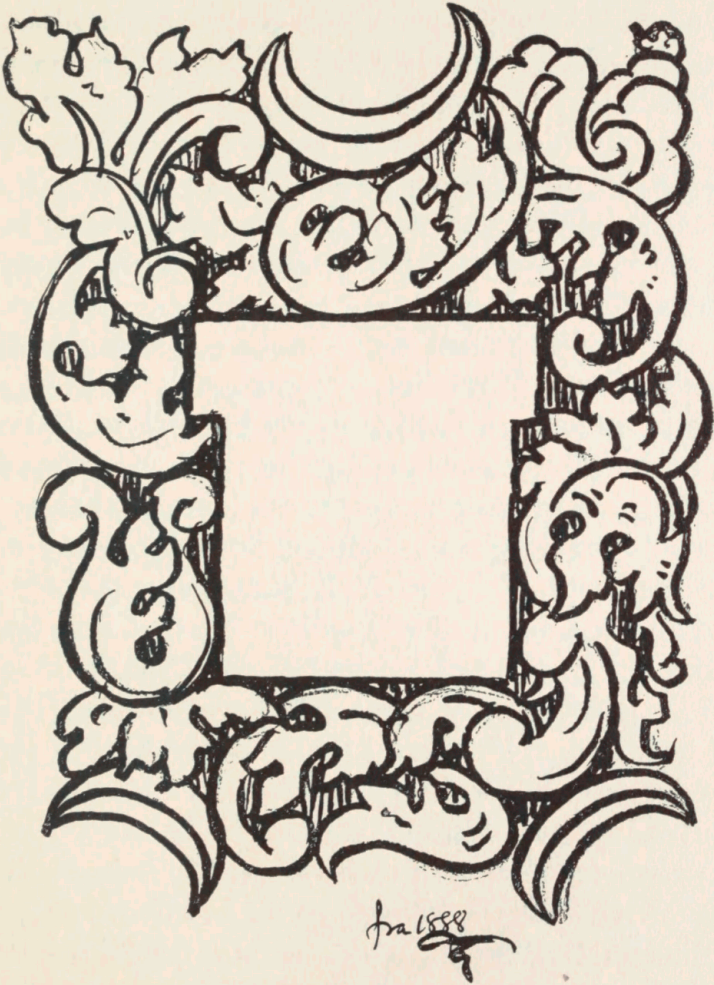
*I kølende Skygger
I Mørke, som Roser udbrede,
Hvor Sangersken bygger,
Og kvidrende røber sin Rede.»*

Saadan laa der mange Strofer og vibrerede i ham.

Jeg følte mig overbevist om, at den Tegning var gjort af ham alene, men paa en Bemærkning derom, sagde han: »Nej, Bølle har lagt Bladene!«

Aaret efter tegnede de i Fællesskab Bind til Karl Madsen, Billedkunsten. De saa begge op til Karl Madsen, jeg tror, han var den eneste Kunstkritiker, hvis Dom virkelig betød noget for dem.

Kritiken har jo egentlig aldrig været slem ved Skovgaard, men netop paa den Tid, i Aaret 1901, fandtes der en Dag paa fremtrædende Plads i Politiken en stor Artikel af Bierfreund med en sønderlemmende Kritik af Arbejdet i Viborg Domkirke. Den konkluderede i, at Skovgaard ganske havde ødelagt Kirken. Jeg følte mig saa indigneret, at jeg fandt Anledning til at sende Skovgaard et Par Ord. Artiklen syntes imidlertid ikke at have gjort større Indtryk paa ham. Han skrev, at han havde været bekendt med den i Forvejen, da Bierfreund havde været saa hen-

Tegning af Thorvald Bindebøll.

synsfuld(!) at læse det meste af Indholdet op for ham, inden han lod den gaa af. Kunde Kritik saaledes lade ham ret uberørt, saa glemte han paa den anden Side ikke dem, der havde lagt Sympati for Dagen. Til Nytaar sendte han mig en ny Radering i fint Tryk, hvorpaa han lige under Billedet havde skrevet: »Med Ønsket om et glædeligt Nytaar fra deres taknemmelige Joakim Skovgaard«. Og jeg var klar over, at dette »taknemmelige« kun kunde referere til denne Affære.

Lige saa uberørt han var af offentlig Kritik, var han af offentlig Ros. Jeg mindes, at jeg engang havde taget en netop fremkommen Artikel, hvori han pristest i høje Toner, med ud for at glæde ham. Han rakte den til sin Kone og sagde: »Den kan *Du læse, Mor*,« - saa var han selv fri. Denne Ligegyldighed gjaldt dog navnlig den »professionelle« Kritik. Der var en anden Bedømmelse, for hvilken han var i højeste Grad lydhør. Det var den, han tilfældigt opfangede, naar jævne Folk fra Omegnen kiggede ind i Domkirken for at se paa Billederne, medens Arbejdet stod paa, og han ukendt og uænset i sit Murertøj, kunde høre deres interesserede Udlægning af de bibelske Scener og blive Vidne til deres Glæde over Billederne.

Det var for dem, han malte - og »til Guds Ære«.

For Karl Madsens Mening havde imidlertid baade han og Bindsbøll Respekt, og Bindet til Billedkunsten har nok haft en særlig Interesse for dem. Bindsbøll var som sædvanlig hurtigt færdig med sin Del, en rigtigt anbragt, dekorativ og sikker Titel paa Forsiden, men Skovgaard arbejdede adskilligt med sin Part. Han havde faaet den Idé at anvende den kendte Kvindefigur fra Herkulanum,

som Lundbye i sin Tid havde raderet til Omslaget om Sakuntala. Han kopierede først direkte Lundbyes Tegning, men var utilfreds med den. Saa skaffede jeg en autentisk, farvelagt Gengivelse af det antike Vægmaleri tilveje, men den blev kasseret. Den savnede ærligt talt ogsaa Gratien i Lundbyes Omdigtning. Gentagne Gange gennemtegnede Skovgaard Figuren, hver Gang med færre Streger og kraftigere Linier, og jo mer han simplificerede den og jo sikrere hans Streg blev, des større Ynde kom der over den, indtil den endelig stod, som han vilde have den.

At beskrive alle de Bind, der nu fulgte, vil føre for vidt, men det næste i Rækken, et Bind til Morten Pontoppidans Bog om Morten Luther, skal dog have en særlig Omtale, ikke fordi det var et af de bedste Bind, det var det nemlig, men fordi det giver Anledning til at fremdrage nogle af Bindesbølls Ejendommeligheder og samtidig belyser, hvor frit de to Kunstnere stillede Haandværkerne, de samarbejdede med. Da vi fik Tegningen havde Bindesbøll stavet Luther med to t'er, analogt med at han paa andre Bind stavede Sigurd Müller med ø, gav Salmonsens med Leksikonet et ekstra o etc., noget vi var vant til, men som tidt voldte Bryderi, da det krævede Omtegning, som ikke altid var saa lige til. Det skyldtes Distraktion, idet han under Arbejdet udelukkende optoges af Tegningen. Man vil bedre forstaa det, naar man hører, at han gentagne Gange begynder Breve til min Broder med »Kære Thorvald Bindesbøll« i Stedet for »Kære Thorvald Petersen«, hvad der minder ikke saa lidt om Annoncen »Har man sagt Barbersæbe, maa man ogsaa sige Colgate«. Hans Breve kunde være i den Grad lapidariske, at man helst forud

skulde vide, hvad de drejede sig om, for at forstaa dem. Saa vidt muligt nøjedes han med at skrive det første Bogstav af et Ord, og hvis han vilde forklare noget, erstattede han Ordene med en hurtigt nedkradset Tegning, hvad der aabenbart faldt ham lettere. Hans Tale var ogsaa springende, saa det sommetider var vanskeligt at følge med.

Naar vi havde faaet en Tegning, maatte vi selv om, hvad vi videre vilde gøre med den. Der blev sjældent konfereret om det og aldrig nogensinde gjort Indsigelse mod, hvad vi foretog os. Et typisk Eksempel er netop Bindet til Morten Luther. Tegningen var beregnet til at staa i sort og virke alene ved sin kraftige Streg, men vi syntes ikke, den kom rigtigt til sin Ret paa den Maade, og saa lagde vi ganske roligt et Par Farver i den. Som et Kuriosum kan jeg bemærke, at Skovgaard i en Anmeldelse fik Ros for Farverne.

Endnu et smukt Bind tegnede de dette Aar, nemlig Bindet til Søren Kierkegaards samlede Værker. I en Bindsbøllsk Indramning, der fylder hele Siden, har Skovgaard tegnet et Portræt af Søren Kierkegaard. Han var ked af at bruge et af de kendte Portrætter som Forbillede, men fandt hos en Familie et ukendt Billede, tegnet af en Amatør, en Læge. Hvorledes han fik det opsuset, husker jeg ikke, men det brugte han, selvfølgelig omtegnet i en sikker Streg.

Iøvrigt tegnede Bindsbøll i disse Aar indtil 1908 sammen med Skovgaard Bind til Selma Lagerlöf, Dronninger i Kongshelle, Brehm, Dyrenes Liv og Fremms Verdenshistorie, og sammen med Aug. Jerndorff til Sigurd Müller, Nordens Billedkunst og Paludan-Müller, Digtninger

Dronningerne
1895

Th. Bindsbøll og Joakim Skovgaard

To karakteristiske eksempler paa samarbejdet mellem Joakim Skovgaard og Thorvald Bindsbøll. Den dekorative indramning er Bindsbølls og midterfigurerne er Joakim Skovgaards.

og Skovgaard alene (eller sammen med Bindsbøll) Bind til Grundtvigs udvalgte Skrifter.

Som allerede nævnt havde Arbejdet med disse Bind ikke saa lidt Karakteren af noget, man morede sig med, men at der laa fuld Alvor bag, bærer de mange Ud-kast, Ændringer og idelige Omtegninger noksom Vidnesbyrd om.

Tager man Bindet til Dronninger i Kongshelle, saa er det tydeligt, at Bindsbøll er den, der er begyndt. Han

har lavet Tegning efter Tegning til Siden med en indrammet Plads i Midten til Skovgaard at udfylde. Han har gjort Udkast med Farve og Udkast uden Farve, fortræffelige Tegninger, Varianter - og igen nye Tegninger med andre Motiver, - for saa, da han ser Skovgaards morsomme Tegning med Dronningen, endnu engang at lave det hele om, saa Siden kommer til at staa som en sluttet Helhed. Men ogsaa Skovgaard har lagt Arbejde i Tegningen af sin lille Figur. Paa Kartonnen findes saaledes en Modelstudie til Hænderne - et Par dejligt tegnede Hænder.

Det var i Reglen Bindsbøll, der lagde Kompositionerne an. Baade til hans og Skovgaards Tegninger fulgte gerne Udkastene med, og man kan se, hvordan Bindsbøll i de endelige Tegninger stadig har ændret sin Streg efter Medarbejderens. Det fremgaar særlig tydeligt af Tegningen til Müller, Nordens Billedkunst, hvor han paa det første Udkast har tænkt sig at tegne hele Bindet selv. Han har imidlertid ikke været tilfreds med Midterpartiet og faaet Jerndorff til at tegne en Figur, der kunde erstatte det, men har saa bagefter maattet tegne det øvrige helt om igen efter Jerndorffs Streg.

Det er rimeligvis denne Erfaring, der har medført, at han næste Gang, de tegnede et Bind sammen, Bindet til Paludan-Müller, Digtninger, brød Reglen og lod Jerndorff lægge for og tegne sin Figur først, hvad baade hele Kompositionen og ogsaa Signaturernes Anbringelse paa Tegningen tyder paa har været Tilfældet. Men det gik nu bedre, naar Bindsbøll lagde for.

Skovgaard har engang i en Artikel fortalt, hvorledes Bindsbøll tre Gange paa een Dag, hver Gang mere sveddryppende, kom til ham for at raadføre sig med ham om en Bort, han tegnede til en Side i »Trolldøj«. Det er et godt Eksempel paa, med hvilken Iver han gik op i sit Arbejde, - navnlig naar man ved, at Skovgaard boede i Rosenvænget og Bindsbøll paa Vesterbro, og at han altid brugte Apostlenes Heste.

Omkring Aar 1905 blev Menneskeheden greben af en Raptus - alle maatte nødvendigvis eje et Postkort Album. Epidemien og ogsaa Albumene kom til os fra vore sydlige Naboer, det var i Jugendstilens Tid, og det var forfærdeligt at se alle Boghandlervinduer fyldt med det Juks. Mange af Albumene var ganske vist lavet i Danmark, men der sørgedes omhyggeligt for, at de blev de indførte saa lig, at ingen kunde se Forskellen.

En Dag fik vi Lyst til at prøve, om man ikke kunde faa disse Albums, som man bogstaveligt talt traf paa i ethvert Hjem, til at se skikkeligere ud. Det var i September 1906, Albumene skulde gerne foreligge inden Jul, saa der maatte handles hurtigt. Jeg talte med Bindsbøll om det og bad ham lave nogle Tegninger egnede til at skæres i Linoleum (noget nyt dengang), saa vilde jeg selv skære dem. Han var straks villig som altid, men han stod lige og skulde rejse til Skagen til Drachmann-Festen og bad mig sende noget Papir derop, som han kunde tegne paa. Det gjorde jeg - en ordentlig Bunke.

Han gik øjeblikkeligt i Gang med det, fyldte Ark efter Ark, for samvittighedsfuld, som han var, skulde det fylde des altsammen, hvad jeg nu ikke havde tænkt mig.

Men det var ved at tage Vejret fra ham.

Ved den Lejlighed sendte han os et Brev, Side op og Side ned og uden alle Forkortelser, vist det længste Brev, han nogensinde har skrevet, han blev nemlig engang imellem saa træt af at tegne, at han ganske mod sin Natur pludselig foretrak at skrive. Man kan høre ham stønne, naar han skriver: »Nu mangler jeg bare 6 Sider at smøre til, men det opnaar jeg nok imorgen« »imidlertid noget kan vel bruges og laves om, og der kan jo sættes Farve og Sjattering til,« det lader han altsaa os selv om. »I kan nok se, at det ikke er saa let her paa Skagen at faa noget rigtig godt ud af det, maaske har det været for meget paa engang« »Nu gider jeg ikke se mer paa det Papir« »Blot jeg kan faa smurt alt Papiret til, selv om det bliver noget Skidt.«

Brevet er forøvrigt den fornøjeligste Skildring af Festen, kun ideligt afbrudt af disse Hjertesuk. Og der var fortræffelige Ting mellem Tegningerne.

Som et Eksempel paa hans udtømmelige Rigdom paa Ideer vil jeg endnu nævne 4 Exlibris, eller Firmamærker, som han tegnede til os. De er alle signeret 29. Marts 1903 og synes frembragt i et Aandedræt, alle fuldstændig forskellige, og hvert af dem et genialt Indfald.

I disse Aar kom Bindsbøll meget hos os, - de sidste Aar, han levede, endog om ikke daglig saa dog flere Gange om Ugen. Hans Søster sagde efter hans Død: »Naar vi blader op i hans Dagbog, staar der hver Dag P. & P.«. En Dame paa vort Kontor, der var en stor Beundrer af hans Kunst, sørgede for, at der altid laa en lille Stabel rent, hvidt, tilskaaret Trækpapir ved Siden af ham. Naar

han havde taget Trapperne, transpirerede han stærkt, og det var ham en Nydelse at tage Trækpapiret, Stykke for Stykke, lægge det paa sin skaldede Pande og lade det forsvinde i Papirkurven. Han lønnede hende kongeligt for hendes Opmærksomhed, idet han tegnede et Møblement for hende - et af hans helt gode. Det er med Vemod, jeg mellem hans Tegninger støder paa et af disse Stykker Trækpapir, hvorpaa han, medens han har siddet og talt, har nedkradset et Par Ornamente og signeret dem 23. Sept. 1907.

Han kom ogsaa jævnligt og besøgte mig om Aftenen, navnlig efter at jeg var flyttet ud i hans Nabolag. Da han den sidste Gang skulde til at gaa, lukkede jeg Døren op til Altanen, hvorfra man saa ud over Kalveboderne og Amager, der laa badet i Maanelys. Sydhimlen var ualmindelig pragtfuld med Fuldmaane og drivende Skyer. Han lagde Hænderne paa Rækværket og stod lidt, ganske betaget, og saa op mod den. Saa sagde han underlig alvorlig: »Det kan de nu alligevel ikke male.« Jeg havde Indtrykket af, at det var en rask Mand, der den Aften gik ned ad Trappen.

Men Ugedagen efter - den 27. August 1908 - var han død.

Paa Bindsbølls Opfordring havde jeg ordnet Jerndorffs Gravsang, da han døde, nu gik jeg ud for at bede Skovgaard hjælpe mig med at ordne Bindsbølls. - Det viste sig, at Skovgaard havde en Ramme med syngende Engle, der lod sig tillempe til Forsiden, og medens jeg ventede, tog han sin Rørpen frem og tegnede Bagsiden med den skønne skrivende Engel, der noget omtegnet og

formindsket er gengivet paa Side 35 i »Joakim Skovgaards Billeder i Viborg Domkirke«, udg. af Forening for Boghaandværk. »Jeg har ment, den skal symbolisere Historien,« sagde han.

Efter Bingesbølls Død var der i Kunstindustrimuseet en Mindeudstilling, hvortil vi havde udlaant, hvad vi havde af hans Tegninger. Da vi skulde have dem tilbage, havde Emil Hannover lagt en Bunke af dem tilside, som Museet gerne vilde erhverve. Jeg maatte imidlertid beklage, at vi ikke kunde gaa med til det. Tegningerne var lavet for at bruges og ikke for at begraves i et Museum. Jeg vidste, at Bingesbøll vilde have sagt det samme.

Og der blev Brug for dem.

Den Periode, som jeg ovenfor har kaldt »de store Subskriptioners Tid«, var ved at ebbe ud. - Endnu tegnede Skovgaard dog et Par Bind, der slutter sig til de allerede nævnte, saaledes i 1910 et Bind til »Lande og Folk« og i 1911 det meget smukke Bind til Francis Beckett, Verdenskunstens Historie, med den genialt anbragte store Blomst forneden paa Bindets Forside. I begge Bindene har han gjort Brug af den Skat af Bingesbøllske Tegninger, han laa inde med, og som han tyede til, saa længe han levede. - Han anvendte dem dog aldrig helt i den Form, hvori de forelaa, og man ser straks, at det ikke er Bingesbøll, der har tegnet dem. Skovgaard har engang erklæret om sig selv, at der var ingen, der havde været værre til at laane end han. Men det var saadan, at alt, hvad han rørte ved, fik Præg af ham selv, og naar han gav det fra sig igen, var det altid i en ny, og navnlig naar det gjaldt Figur, forædlet Form.

Af Shirtingsbind tegnede han endnu i 1915 et Bind til Store Nord. Konversationsleksikon, i 1917 til en »Mindebog over faldne Nordslesvigere«, som forøvrigt aldrig udkom, og i 1925 et Bind til sine egne »Bibelske Billeder«.

I Aaret 1915 udsendte »Det danske Sprog- og Litteraturselskab« en Kvartudgave af den gamle Rævebog, og vi fik Anmodning om at foreslaa en Indbinding til Værket. Jeg gik ud til Skovgaard for at søge Bistand. Han var ikke blot villig som altid, men uhyre interesseret, Rævebogen havde hørt til hans mest yndede Barnelektur. Bindet skulde selvfølgelig være meget gedigent, og jeg havde tænkt mig, at det passende kunde udføres i Svinekind blindtrykt med Haandstempler. - Skovgaard gik straks i Gang med Opgaven og tegnede et Bind med gammel Inddeling af Siden i Rhomber og et forskelligt Dyr i hvert Felt. Der var mange Felter og skulde bruges mange Dyr, og for at to Eksemplarer aldrig skulde blive ens, tegnede han adskilligt flere Dyr, end der behøvedes til et Bind. Kun to Figurer, Løven og Løvinden, skulde have samme Plads paa alle Eksemplarer, de øvrige skulde der saa skiftes med. Da jeg fik Tegningen, fandt jeg den udmærket, men jeg var klar over, at Dyrene af Hensyn til den Teknik, der skulde anvendes, var tegnet med for mange Streger. Det vilde han ikke indrømme og foreslog, at vi lod et af Dyrene gravere for at se, hvordan det virkede. Da han saa Virkningen, indrømmede han straks, at jeg havde Ret, og tegnede alle Dyrene om med en enklere Streg. Og morsomt nok, da vi adskillige Aar efter engang kom til at tale sammen om Bindet og fik det frem, bemærkede han: »Der er endnu for mange Streger i dem.«

Ved Udførelsen af dette Bind havde vi ikke taget os den mindste Frihed, men fulgt Tegningen nøjagtigt - det vil sige for nøjagtigt. - Da Skovgaard saa det første Bind, blev han forbavset. Paa Tegningen havde han lavet de to Hjørner ind mod Ryggen forskellige fra de to andre, idet han vilde overlade til os selv at afgøre, hvilke af dem vi vilde bruge. Og vi havde misforstaaet ham, havde fulgt Tegningen og syntes, det var en god Idé med de forskellige Hjørner. Naa, det syntes Skovgaard i Grunden ogsaa, men det havde han rigtignok aldrig tænkt sig.

I 1916 fik vi den Tanke, at det kunde være rart, om man kunde give vore Salmebøger et andet Udseende, end de dengang havde. Vi vidste godt, at Skovgaard og Bindesbøll allerede for Aar tilbage havde været inde paa den samme Idé og havde tegnet en Del Salmebøger, som dog ikke var slaaet an, men vi mente, at Grunden hertil var den, at dels Gravøren ved den Maade, hvorpaa Pladen blev graveret, og dels Bogbinderen ved Valget af Materialer havde gjort deres bedste for at faa dem til at ligne de gammelkendte, som de var bestemte til at afløse. Vi ejede allerede et Par Tegninger til Salmebøger fra Skovgaard, og dem supplerede vi nu med andre Kompositioner, fremstillede ved Sammensætning dels af gamle Stempler, dels med vort Forraad af Stempler tegnede af Skovgaard og Bindesbøll. Vi lagde ikke saa lidt Arbejde deri, og da jeg vel havde en Snes Tegninger færdige, gik jeg ud for at æske Skovgaards Dom over dem, - hvad der iøvrigt var ganske nødvendigt, da jeg havde gjort saa stærkt og frit Brug af hans til andre Formaal tegnede Stempler, at det maaske kunde vække hans Mishag.

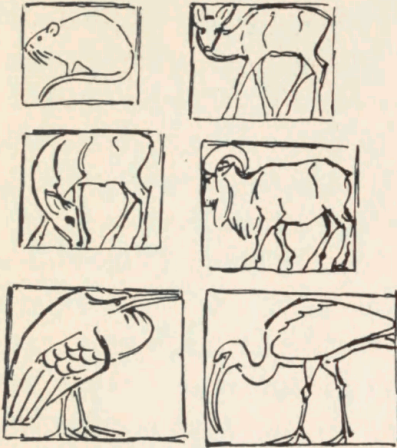
Skovgaard satte sig paa en Stol med hele Bunken, tog Tegningerne en efter en og saa længe paa hver enkelt. Han sagde ikke noget, - kun ved en af dem bemærkede han: »Hvordan har De dog fundet paa det?« Jeg afventede spændt hans Dom. Saa kom Fru Skovgaard ind og spurgte: »Naa, hvor mange har Du saa kasseret?« »Kasseret?« svarede han, »jeg har skam ingen kasseret, jeg har siddet og faaet den største Lyst til at eje dem allesammen.« Saa lidt overlegen var han i sin Optræden, - det var en Fest at have med ham at gøre. Vi manglede imidlertid en Skolesalmebog, som vi ikke kunde klare, den tegnede han for os, og den blev ypperlig med en sikker og smuk Ornamentik om et Kor af syngende Børn.

Om Salmebøgernes Skæbne er iøvrigt at bemærke, at de fik en fortrinlig Anmeldelse og vakte Beundring i visse Kredse. Men ellers gik det dem, som det var gaaet ved det tidligere Forsøg. Vi havde ikke regnet med, at enhver Konfirmand vilde have en Salmebog præcis som den, store Bror eller Søster fik, og at de voksne forlanger en, der kan ligge i en Vestelomme. Efter faa Aars Forløb opgav vi Reformen som haabløs, selv om vi paa mange Maader havde haft Glæde af Forsøget.

Imellem Skovgaards Breve støder jeg paa et, der er dateret 5-10-1916, altsaa paa Salmebøgernes Tid, og som med sine mange Spørgsmaalstegn viser hans Nænsomhed overfor Haandværkerne. Jeg husker ikke, hvad det refererer til, men det ser jo næsten ud, som om jeg har sendt ham et Udkast til Rentegning! Hvad det nu end drejer sig om, lyser hans Godmodighed ud af Brevet. Han skriver: »Er dette som De ønsker det? Er det galt, at jeg kun

har tegnet den ene side? skal jeg gerne tegne en til. Der er en egen ynde i Deres skæve forbilledes blyantstreg, skal jeg gøre et nyt Forsøg? Ryggen synes jeg, jeg er sluppen bedst fra. Jeg synes ikke saa godt om de lange linier i originalen, er det galt af mig? «

I 1918 fik vi vore Værkstedslokaler opsagt, og under de vanskelige Boligforhold blev vi nødt til at overtage en Ejendom paa Gammelholm. Der havde tidligere været Cigarfabrik, og spredt over Fabriksbygningens For- og Bagside fandtes der 35 firkantede Huller, ca. 25-30 cm i Kvadrat, hvori der var anbragt Riste til Luftfornylse. De Huller maatte mures til af Hensyn til Centralvarmeanlægget. Vi var kede af det, for ret uregelmæssigt som de var anbragt, gav de Façaden Liv. Vi fandt da paa, at man i Stedet for at mure dem til, kunde anbringe en Kalksten i hvert Hul og faa hugget Figurer i Stenene. Stenene fik vi fra Stevns, men hvad skulde vi hugge i dem? Som saa mange Gange før tyede jeg til Skovgaard og spurgte, om han ikke kunde tegne os nogle Dyr til det Brug, vi kunde jo nok anvende nogle af vore Bindsbøllske Tegninger, men vi vilde gerne have noget andet imellem til Afveksling. - Som sædvanligt omgaaende sendte Skovgaard et Brevark med over 30 Dyr og følgende Brev: »Det er en værre opgave, De har givet mig, det meste af dette er vist det pære skidt, og det bedste er vist de to min kone komponerede mærket AS. De er da de mest ornamentale og størst i det. Skulde der ikke gøres en prøve af den unge billedhugger? « Vi havde sikret os Assistance af en ung Billedhugger, hvis Dygtighed vi kendte, og til ham gik vi saa med Tegningerne. Han saa meget betænkelig paa

Kjære Boglindes Brev: 26-18
 Det er en værdig opgave de har givet
 mig, det meste af dette er vist det
 nære skævt, og det bedste er vist de
 to min Kone kommander, maket sig
 de vilde de mest ornamentele og størst.
 det. Skulde der ikke gives en pris,
 af den unge billedhugger?
 Med venlig hilsen
 Dines
 P.S

Hvad j' skal gøre videre, ender de
 mig nok dette tilbage
 Ja roter blev måske også brugt som i
 en anden Stil.

Brev med skitser af Joakim Skovgaard.

dem, det var aabenbart ikke saadan noget, han havde tænkt sig. Men han var villig til at forsøge, og nogle Dage efter kom han op med en, tegnet op i Størrelsen og formet i Gips. Jeg foreslog ham, at vi fulgtes ad ud til Skovgaard og hørte hans Mening. Skovgaard saa paa Relieffet, han syntes lidt desorienteret og kunde aabenbart ikke rigtig kende Figuren igen. Saa sagde han pludselig: »Naa, De har naturaliseret den. - Maa man grave i den?« Det maatte man gerne, og i et Øjeblik klaskede Skovgaard den til med Vand, og med et Stemmejern gav han Fuglens Vinger et Par raske, strenge Linier. - Da vi gik derfra, havde Billedhuggeren tabt Humøret, han var en ung, beskeden Mand, og dette var gaaet ham paa Nerverne. Han vilde hellere opgive det. Jeg kendte hans Dygtighed og snakkede godt for ham, men faa ham til at give noget

endeligt Løfte om at prøve igen kunde jeg ikke. Saa nogen Tid efter tog jeg ud til ham for at se, hvilken Beslutning han havde taget, og der stod de første 5-6 Sten, dejlig friskt hugget med den fineste Forstaaelse af Skovgaards Tegninger. »Naa, De bestemte Dem alligevel for det,« sagde jeg. »Ja,« svarede han, »og det er gaet op for mig, at her er ikke een Streg, der maa rettes.«

Skovgaard udtalte sin absolutte Anerkendelse af Arbejdet, da det var færdigt.

Adskillige af Dyrene lod vi for Resten ogsaa gravere til Haandforgyldning. Et af dem, en Hane, husker jeg, vi anbragte paa Forsiden af noget saa højtideligt som Kongens Eksemplar af »Det pædagogiske Selskabs Hundredeaars-festskrift«. Vi har nu altid ment, at de Bøger, der overrækkes Kongen, ikke nødvendigvis bør være kedelige.

Vi brugte i det hele taget de Tegninger, vi fik, efter Forgodtbefindende, men følte selvfølgelig vort Ansvar, saa der ikke blev Tale om Misbrug. Og saa gik det alligevel galt engang, hvad vi egentlig var ret uskyldige i. Det gik saadan til: I Juni 1916 fik Peter Nansen overrakt et Hyldestværk fra danske og norske Videnskabsmænd og Digtere. Vi indbandt Bogen, og i Bladenes Referater næste Dag stod der, at »Forgyldningen var foretaget med Stempler tegnet af Joakim Skovgaard«. Dette var rigtigt nok, men det var ganske vist en ren Tilfældighed, at der var anvendt nogle Skovgaardske Stempler i Kompositionen. Næste Dag var der imidlertid en Mand, der for ud med en lang Artikel i Bladet »Hovedstaden«, hvori han under Overskriften »Jaskeriet« gik ganske Amok, slog om sig til højre og venstre, langede ud efter Hoved-

stadens Prælater, kørte frem med Dantes Helvede og faldt ned over den ganske uskyldige Skovgaard: »Den Haand, der i Helligaandskirken malede Bebudelsen, Kyskhedens Apotheose, er den samme Haand, der skærer Stempler, for at hylde en Forfatter, hvis Forfatterskab fra Ende til anden var en Forherligelse af Ukyskheden o. s. v.«. Næste Dag fortsattes der i »Politiken« under Overskrift »Kampen mod Vantroen«, og endelig den følgende Dag igen fremkom i »Hovedstaden« følgende Svar fra Skovgaard: »I Anledning af et Stykke med Overskriften »Jaskeriet«, som staar i »Hovedstaden« for Søndag den 18. ds., tillader jeg mig følgende Berigtigelse:

De i Stykket omtalte Stempler, samt Forsatsen har jeg i sin Tid gjort til Bogbinderfirmaet Petersen & Petersen til frit Brug hvor som helst.

De er ikke gjort til nogen særlig Lejlighed, og det var først ved at læse Stykket, at jeg erfarede, at de var benyttede ved omtalte. Da jeg først i Dag har faaet Bladet sendende, maa jeg antage, det ikke er fra Redaktionen. Jeg finder det mindre hensynsfuldt at dømme en Mand til »et - endnu dybere - Helvede« uden at meddele ham det.«

Rosenvænget 20-6-16.

Ærbødigst

J. S.

Skovgaards Svar var jo meget sagtmodigt. Mod os rettede han ikke den mindste Bebrejdelse. Det laa saavist ikke til ham at dømme andre og navnlig ikke for deres Tro. Han var tværtimod yderst tolerant. Ved en Lejlighed har han skrevet, at det var nu engang blevet hans Lod, at nogle af de bedste Mennesker, han havde truffet, hørte

til de ikke troende. Jeg citerer efter Hukommelsen, men var dette ikke nøjagtigt Ordene, saa var det i hvert Fald nøjagtigt Meningen.

I 1926 døde min Broder Thorvald Petersen, og som den sidste Tjeneste tegnede Skovgaard hans smukke Gravsten. -

Vi var forlængst igen begyndt at deltage i Udstillinger baade i Udlandet og her hjemme og har gennem en Aarrække lavet en Mængde Helbind. Disse blev dog sjældent eller aldrig udført efter Kunstneres Tegning, men ved deres Fremstilling benyttede vi i udstrakt Grad den Samling af fortræffelige Stempler, som de to Kunstnere har tegnet til os, og som Skovgaard stadigt supplerede gennem Aarene.

Selvfølgelig maa man ikke give Bindsbøll og Skovgaard Skylden for den Anvendelse, vi til enhver Tid kan have gjort af deres Tegninger. I det kongelige Bibliothek var der saaledes for et Par Aar siden fremlagt en Del Helbind, og blandt dem stødte jeg paa en lille Udgave af Eddaen, som vi for mange Aar siden havde indbundet og forgyldt med Skovgaardske Stempler, og som altsaa nu, jeg ved ikke ad hvilke Veje, var havnet her. Ved Gensynet maatte jeg mindes den Dag, da jeg i sin Tid viste Skovgaard den. Bag paa Bogen havde jeg anbragt en Kat, og denne Kat havde jeg fundet løst skitseret i Hjørnet af et Blad Papir med en anden Tegning. Da Skovgaard saa den, sagde han:

»Naa, har De ladet den gravere, det havde jeg nu ikke tænkt mig. Det var blot en, jeg havde siddet og prøvet Pennen paa.«

»Men det var altsaa en ualmindelig god Pen.«

»Naa jaja, men hvorfor har De sat den bag paa Ed-
daen? «

»Jeg havde sat mig i Hovedet, at den Kat *skulde* an-
bringes bag paa den Bog, fordi jeg syntes, den klædte den
saa forbistret godt. Og vil Folk endelig have en Forkla-
ring, kan vi jo sige, at det er Frejas Kat.«

»Frejas Kat! « lo han. »Der er ellers dem, der mener,
at det var en Ulv.«

»Ja, men nu kan altsaa enhver se, at det var en Kat.«

Da han, for at bruge et af hans egne Udtryk, havde
»tittet« lidt paa Bogen, syntes han iøvrigt at blive rigtig
godt forligt baade med Katten, Tanken og Bindet.

Men Skovgaards egne Paafund var aldrig spidsfindige.
De var haandfaste og ligetil og behøver ingen Forklaring.

Det hændte, at Skovgaard hjalp os med en Komposi-
tion, saaledes med et Bind til Billederne i Viborg Dom-
kirke, hvortil vi gerne vilde have Lov til at bruge Engelen
fra Bindsbølls Gravsang. - Han omarbejdede da denne
Figur som i sin Tid Sakuntalafiguren, idet han ved at for-
enkle den og gøre Stregen sikrere og kraftigere forlenede
den med endnu større Monumentalitet og endnu større
Skønhed.

Vi har dog ogsaa i de senere Aar lavet en Del Bind helt
efter Bindsbøllske Tegninger, idet vi er kommen ind paa
en Teknik, hvorved en Kunstners Tegning let gengives
i Blindtryk paa Skindet uden Brug af graverede Stempler,
kun ved Anvendelse af et Stregejern. Den gengiver en
Tegning langt friskere end nogen anden Fremgangsmaade,
selv om der er Grænser for, *hvad* den kan gengive. For

Bindesebølls Tegninger egner den sig ypperligt, den vilde have frydet ham, havde han kendt den.

Men hovedsagelig arbejder vi frit med Stemplerne.

De to Kunstneres Stempeltegninger har Egenskaber, som ingen andre besidder. I Almindelighed er et Bogbinderstempel noget færdigt, afsluttet, der forestiller det eller det og maa bruges saadan og saadan og derudover er ganske uanvendeligt. I de Bindesebøllske og Skovgaardske Stempler og Friser er der en Uendelighed af Motiver, de kan bruges paa utallige Maader, og Friserne kan opløses og deres enkelte Dele anvendes i helt andre og nye Sammensætninger. Og hvordan Bogbinderen end tumler med dem, bliver de ved at være Bindesebøllske og Skovgaardske.

Maaske skyldes dette den levende Streg, som de begge har holdt saa fast ved, men det skyldes vel nok først og fremmest det Mylder af Ideer, som netop denne Streg og kun den kunde give Udtryk for.

I 1934 døde saa Joakim Skovgaard.

Ved Bindesebølls Død skrev han: »Nu hviler Du stor-slagne Mand. Mon Danmark paa Dit Omraade atter vil fostre saa oprindelig og rig en Kraft? «

De Ord passer lige saa fuldt paa den, der skrev dem. Han var uanselig af Ydre, men stor-slagen i Sind og en Gigant i sin Kunst.

For mig var det en Lykke, at det timedes mig at møde disse to prægtige, trofaste Mennesker her i Livet. Og da Skovgaard kort før sin Død ganske uventet sendte mig et Maleri, mener jeg deri at se et smukt Vidnesbyrd om, at ogsaa han har været tilfreds med Samarbejdet.

NIELS PETERSEN